

Ю. І. Ковалів

Новиченко Леонід Миколайович

НОВИЧЕНКО Леонід Миколайович (18(31). 03. 1914, с. Русанівка Гадяц. пов. Полтав. губ., нині Ромен. р-ну Сум. обл. – 23. 11. 1996, Київ) – літературознавець, критик. Доктор філологічних наук (1959), професор (1981), академік НАНУ (1986; від 1993 – академік-секр. Відділ. літ-ри, мови і мистецтвознавства). Заслужений діяч науки і техніки України (1995). Респ. премія ім. Т. Шевченка (1968). Премії ім. В. Бєлінського АН СРСР (1958) та ім. І. Франка АН УРСР (1982). Член СПУ (1939). Закін. Київський університет (1939). У 1939–41 – завідувач відділу критики, від 1945 – відп. ред. «Літературної газети»; у роки 2-ї світової війни – військкор; 1943–45 – відп. ред. г. «Література і мистецтво»; 1950–52 – гол. ред. ж. «Вітчизна» (за сумісн.). Від 1945 – в Інституті літ-ри НАНУ (Київ): 1979–87 – завідувач відділу укр. рад. літ-ри, 1987–96 – провідний науковий співробітник Секр. правління СП СРСР (1959–86) та СПУ (1966–71). Автор праць з теорії «соціаліст. реалізму», історії укр. літ-ри, вивчення взаємозв'язків літ-р народів СРСР і слов'ян, а також числен. літ. портретів письменників, статей і передмов. Н. був представником своєї доби з виробленим комплексом відповід. переконань і дій, вірив у її ідеологеми, зовні принагідні, внутрішньо деструктивні для людини, нації чи літ-ри. Поглиблював ідеї свого вчителя О. Білецького, зокрема про стильові тенденції, визначив їхні сутнісні характеристики, обґрунтував критерії їх розмежування. Відкидаючи нац. нігілізм, вважаючи, що «художня різноманітність рад. літ-ри розпочинається з багатства її нац. форм», робив реверанси в бік постанов компартії, як у вид. «Не ілюстрація – відкриття!» (1967), у 1960-і рр. новаторському багатьма своїми думками й спостереженнями. Сміливою наук. роботою була його монографія «Поезія і революція. Творчість П. Тичини в перші післяжовтневі роки» (1956), що пізніше зазнала переробок і уточнень, в якій крізь «соцреаліст.» сленґ проступає глибокий фаховий аналіз

худож. структур поет. тексту. Всупереч соц. заангажованості Н., наділеному безпомилк. інтуїцією естет. чуття, вдавалося розкривати сутнісну специфіку письменства. Його наук. студії, попри вимушену риторичну, були свіжими у свій час, деякі з них не втратили й не втратять свого значення в укр. філології, правитимуть за зразок високої культури крит. рецепції, засвідченої 2-том. вид. творів М. Ірчана, зб. поезій В. Блакитного, О. Влизька, Є. Плужника, які він упорядкував, статтями до академ. курсів «Історії української літератури» (т. 1–8, 1967–71), ґрунт. розвідками творчості М. Коцюбинського, Лесі Українки, І. Франка, М. Ірчана, О. Довженка, М. Бажана, Ю. Яновського, О. Гончара, А. Головка, М. Стельмаха, А. Малишка, Л. Первомайського та ін., глибоким розумінням лірики І. Драча, Б. Олійника, Л. Талалая, В. Затулівітра, В. Стуса, І. Калинця, Т. Мельничука, В. Базилевського, А. Кичинського, В. Неборака. Н. у 1950–60-і рр. одним із перших ініціював перевидання творів репресов. письменства у видавництві «Дніпро» (Київ) і їх обов'язк. фахове вивчення. Водночас він демонстрував неослабну дослідниц. вірність таким твор. постатям, як Т. Шевченко, П. Тичина, М. Рильський, аналізувати поезію яких почав ще перед війною та на її початку («Поет і народ. До характеристики художнього методу в ліриці Шевченка» // «Радянська література», 1938, № 11–12; «Павло Тичина. Провідні ідеї творчості», 1941; «Повість про поета. Лірика М. Рильського», 1942). Ці публікації невдовзі набули наук.-публіцист. або моногр. обґрунтування. До вивчення творчості Т. Шевченка він звертався постійно, наголошував на визначал. ролі поета в розвитку укр. худож. слова, значущість шевченк. традицій. Простежуючи різні вияви естет. самобутності й неповторності шевченк. творчості, Н. констатував у поемах «геніал. творчу свободу в композиції», наявність різноманіт. стильових потоків, де панує ліричне начало, наявні «нешадно епічні “кадри”», поєднання демократ. нар. просторіччя і хорал. музики високої мови». Вчений приділяв значну увагу ліризму Т. Шевченка, образу поета, який входить у світ. літературу як «один з найсвітліших провісників великої і вільної людини майбутнього». Н. виявляв рідкісне вміння вловлювати істор. динаміку літ. життя, знаходив адекватну відповідь на його непрості запити, навіть якщо доводилося переглядати власні світоглядні настанови. Таку небезболісну, але послідовну переорієнтацію він переживав в останні роки свого життя, коли наприкінці 1980-х рр. дослідники укр. літ-ри нарешті змогли незалежно від ідеол. догм аналізувати її з позицій об'єктив. історизму, неможливого за рад. системи. Поняття запровадив Н., але не встиг дефініювати, повністю розкрити його потенціал. Літературознавцеві було непросто зважитися на чесну, безкомпромісну самокритику влас. поглядів на феномен худож. дійсності, творчу спадщину П. Тичини, М. Рильського, М. Бажана та ін. Дослідник із запізненням засуджував свої «несправедливі звинувачення» щодо М. Хвильового, М. Куліша, шкодував, що не встигне переосмислити їхню творчість, мав намір упорядкувати й видати експерим. прозу В. Домонтовича, якою захоплювався. Переорієнтація Н. на об'єктив. історизм засвідчила осмислену послідовність науковця, який прагнув наближення до істини. Він створив власну літературозн. школу із жорсткою дисципліною аналіт. мислення й високою культурою дослідниц. свідомості, спрямованих на

концептуал., адекватне тлумачення феноменів письменства в широкому культурно-істор. аспекті, на точність і місткість рецепцій. формулювань, термінологічно не переобтяжених, незрідка пожвавлених влучним, містким тропом.

Основні праці

Творчість Павла Тичини. 1949; Мирослав Ірчан. 1958; Про багатство літератури. 1959; Шевченко і сучасність. 1964; Проблеми стильової диференціації в сучасних східнослов'янських літературах. 1968; Життя як діяння. 1974; Український радянський роман. 1976; Поетичний світ Максима Рильського. 1980; Кн. 1–2. 1993; Вічно новий реалізм. 1982; Тарас Шевченко – поет, борець, людина. 1982; Вибрані праці: В 2 т. 1984 (усі – Київ).

Рекомендована література

1. Лемко Л. М. Леонід Новиченко: (До 50-річчя з дня народж.) // УМЛШ. 1964. № 4;
2. Ільницький М. Єдність аналізу й синтезу // РЛ. 1983. № 3;
3. Дончик В. Справа всього життя // УМЛШ. 1984. № 3;
4. Гончар О., Гуцало Є., Драч І. та ін. Слово про ювіляра // Там само;
5. Леонід Новиченко: [Некролог] // НТЕ. 1997. № 1;
6. «Найголовніше – момент істини...». Пам'яті академіка Леоніда Новиченка. К., 2004;
7. Ковалів Ю. Леонід Новиченко: *semper tiro* і його літературознавча школа // СіЧ. 2008. № 9.

Бібліографічний опис:

Новиченко Леонід Миколайович / Ю. І. Ковалів // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-73299>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).